

> MAARTEN DALLINGA

Open Joodse Huizen zet levensverhalen centraal

In gesprek met initiatiefnemer
Denise Citroen

Meer dan tienduizend mensen bezochten in 2014 Open Joodse Huizen. Een record. Met haar succesvolle initiatief wil Denise Citroen de Joodse vertelcultuur een impuls geven en de aandacht voor familie verhalen en -geschiedenissen vergroten. “De levensverhalen van Holocaust-overlevenden of hun nazaten bieden universele lessen.”

> Maarten Dallinga MSc is freelance journalist en socioloog. Hij liep stage bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei en werkt(e) voor ANP, BNN, EO en NOS.

Foto: Anneliek de Jonge

“Ik heb vandaag twee heel indrukwekkende verhalen gehoord. Wat niet te geloven is, is opeens weer dichtbij, om de hoek”, schrijft een bezoeker op de website van Open Joodse Huizen. Een mooi voorbeeld van hoe het project werkt, zegt Denise Citroen enthousiast. “We merken dat bewoners en bezoekers vaak heel geïnteresseerd raken in het Joods verleden, omdat het op deze manier echt dichtbij komt.”

Open Joodse Huizen bestaat sinds 2012. Elk jaar stellen mensen begin mei hun huis open en vertellen persoonlijke verhalen over Joodse oud-bewoners die de Tweede Wereldoorlog meemaakten. Citroen organiseert Open Joodse Huizen samen met het Amsterdamse Joods Cultureel Kwartier en het Joods Historisch Museum. Maar het initiatief beperkt zich inmiddels allang niet meer tot Amsterdam. In 2013 deden er zes steden mee, in 2014 acht en in 2015 waren het er dertien: Amsterdam, Bergen op Zoom, Borne, Den Haag, Deventer, Elburg, Groningen, Haarlem, Rotterdam, Sneek, Tilburg, Utrecht en Vught. Vorig jaar ontving Citroen voor het eerst zelf ook belangstellenden. In de voormalige woning van haar familie, boven een winkel aan de Kalverstraat 1 in Amsterdam,

sprak zij samen met haar zus over de Joodse familieleden die in Auschwitz en Sobibor werden vermoord. In 2015 konden bijna 120 van dergelijke locaties worden bezocht.

Familieverleden | Open Joodse Huizen past volgens Citroen binnen de Joodse vertelcultuur, die door de Tweede Wereldoorlog bijna werd vernietigd. “Het is traditie om de doden te herdenken door het voorbije leven in herinnering te roepen.” Maar: “Er werd bij ons thuis niet over het familieverleden gesproken, dat was taboe.” Alsof het verleden niet bestaat zolang het wordt verzwegen.

Toen Citroen in 1985 de documentaire *Na de Jodenvervolg: beelden van een nieuwe generatie* van filmmaker Kees Hin zag, voelde dit naar eigen zeggen als een coming-out. “Een week lang ging ik elke dag naar het Joods Historisch Museum om de portretten van tweede generatie overlevenden te bekijken. Ik dacht: wauw, dit gaat ook over mij. Vanaf dat moment voelde ik mij pas deel uitmaken van de Joodse tweede generatie – voor het eerst had ik het gevoel ergens bij te horen. Dat was een geweldige stimulans om mijn familiegeschiedenis te gaan uitzoeken.”

Tijdens Open Joodse Huizen 2014 vond een bijeenkomst plaats in de Beekstraat 19 in Elburg, onderduikadres van diverse Joodse kinderen.

Foto: Jan Hendrik Hakkers - Open Joodse Huizen

Citroen vond het ook belangrijk voor haar zoon David. “Toen ik hem kreeg, dacht ik: ik wil niet dat hij met stilte opgroeit. Je familiegeschiedenis vertelt je waar je vandaan komt en bepaalt voor een deel wie je bent. Als de oorlog jouw familie heeft vermoord, dan moet je daar iets mee.”

Vraagtekens | De persoonlijke ervaringen met familiegeheimen zijn voor Citroen een drijfveer om aandacht te vragen voor levensverhalen. Ook omdat we er volgens haar van kunnen leren. “Neem het verhaal van Jack van Gelder in *Verborgen Verleden*.” In dit tv-programma gaan bekende Nederlanders, zoals de NOS-sportjournalist, op zoek naar hun familiegeschiedenis. “Van Gelder wist niets over zijn Joodse familie in de Tweede Wereldoorlog. Hij mocht vroeger geen vragen stellen en nam daar genoegen mee. In

de uitzending hoort hij voor het eerst dat hij ooms en tantes had!” Citroen lijkt oprecht verbaasd. “Hij is een sprekend voorbeeld van iemand die zich nooit bezig heeft gehouden met wat de oorlog voor hem persoonlijk betekent. Stel dat er opnieuw gevaar dreigt, van binnenuit of van buitenaf, is hij dan de eerste die patronen kan herkennen? Het is essentieel om alert en mondig te zijn, om vraagtekens te plaatsen.”

“Door bijvoorbeeld naar de verhalen van overlevenden te luisteren, kunnen we leren”, gaat Citroen verder. “Hun verhalen bieden universele lessen, die je hopelijk helpen op je weg door het leven.” Natuurlijk, vaak kunnen overlevenden hun verhalen nog vertellen doordat ze geluk hebben gehad. Maar ze zijn volgens Citroen ook “verdomd eigenwijs, door zich niets wijs te laten maken en door kritisch in het leven te staan.”

Beslissingen | Citroen baseert haar inzichten op de verhalen van de ruim duizend overlevenden met wie ze midden jaren negentig gesprekken voerde als coördinator van de Shoah Foundation Nederland. Een deel van deze ervaringen verwerkte Citroen in het boek *Eén verhaal uit duizenden – Kleinkinderen over de erfenis van de Shoah*, dat ze samen met René Mendel van multimediaproductent Interakt realiseerde.

In het boek vertellen negen kleinkinderen van Shoah-overlevers over de omgang met hun familiegeschiedenis. Een willekeurige groep mensen aldus Citroen, waarbij wel opviel dat ze bijna allemaal een grote maatschappelijke bewogenheid bezitten. Neem

Denise Citroen

Foto: Carla van Thijn

Denise Citroen (1952, Laren) studeerde biologie. De initiatiefneer van *Open Joodse Huizen* was eerder coördinator van de Shoah Foundation Nederland, die de verhalen van duizend getuigen van de Tweede Wereldoorlog op beeld vastlegde (het ‘Spielberg-project’). De getuigenissen zijn te zien in het Kenniscentrum van het Joods Historisch Museum. Citroen werkte mee aan het onlangs verschenen boek *Joodse Huizen. Verha-*

len over vooroorlogse bewoners (Amsterdam: Gibbon Uitgeefagentschap, 2015, ISBN 9789491363429, € 19,90). Ze is ook auteur van *Eén verhaal uit duizenden. Kleinkinderen over de erfenis van de Shoah* en de verhalenserie *Als huizen konden spreken*, over de Joodse bewoners van de Amsterdamse Plantagebuurt. Daarnaast geeft zij gastlessen en workshops aan groepen en op scholen.

Op de Tuinstraat 61 in Tilburg vertelt Ed van Rijswijk over Henri en Frida Gersons en de textielfabriek van de gebroeders Gersons. Foto: Arnoud-Jan Bijsterveld - Open Joodse Huizen

Pepijn Brandon (1980), kleinzoon van Mirjam Ohringer (1924). Hij vertelt in het boek: “Oma kreeg van haar vader steeds voorgehouden dat je altijd op het ergste voorbereid moet zijn, en dat je beslissingen vooral nooit moet uitstellen. Dat heeft oma op haar beurt weer aan mij doorgegeven.” Even verderop zegt Brandon: “Dat ik me betrokken voel bij sociaal onrecht en me daarvoor inzet, komt door haar.” Zo doet hij geregeld mee aan demonstraties.

Doelgroepen | Net als Citroen vindt ook het Nationaal Comité 4 en 5 mei het persoonlijke verhaal belangrijk. Het comité schrijft in haar toekomstvisie *Kom vanavond met verhalen...*: “De persoonlijke verhalen maken de grote abstracte werkelijkheid, de grote verhalen, de onvoorstelbare gruwelijkheid, zichtbaar, tastbaar, voelbaar, en voor zover mogelijk voorstelbaar.” Met dat statement is Citroen blij, al is ze ook kritisch: “Probeer niet in doelgroepen te denken. Ik was laatst te gast op een bijeenkomst die was georganiseerd door het comité en daar sprak iemand over ‘scholen

als doelgroep.’ Ze is even stil. Dan: “Het getuigt van creatieve armoede om steeds weer met scholen als doelgroep aan te komen zetten.”

Wel gelooft ze in het onderwijzen van *family history* op scholen: het behandelen van de algemene geschiedenis aan de hand van familie verhalen. “Veel scholen zijn hier al mee bezig, maar het belang ervan zou op nationaal niveau moeten worden erkend.” Citroen is geregeld op scholen te vinden om gastlessen te geven. Hierin laat zij leerlingen verhalen delen over hun familiegeschiedenis. “Dan luistert plotseling iedereen naar het stilste meisje uit de klas, dat een spannend familie verhaal vertelt. En de leraar geschiedenis realiseert zich op zo’n moment dat hij nauwelijks iets weet van zijn eigen familie. Ik zeg weleens: ‘Schrijf nou vandaag allemaal de namen, geboortedatum en geboorteplaats van je grootouders op.’ Dan kun je altijd later op onderzoek uitgaan... Als een of twee kinderen uit een klas dat ooit gaan doen, is het al de moeite waard.”

Citroen verwacht ook volgend jaar, bij Open Joodse Huizen 2016, weer veel bijzondere momenten. “Er komen altijd allerlei mensen op af. Dat leidt tot spontane ontmoetingen tussen getuigen, nazaten, bewoners en buurtgenoten van alle generaties. Het is emotioneel en inspirerend voor iedereen die erbij is.”

Voor bewoners, vertellers en plaatsen die een keer willen meedoen is een online *toolkit* beschikbaar, gefinancierd door het Nationaal Comité. Citroen: “Het zou mooi zijn als Open Joodse Huizen verder groeit als monument in de tijd, waarbij mensen op één betekenisvol moment in het jaar bij elkaar komen en er dan wat gebeurt. Zoiets vind ik belangrijker dan al die stenen monumenten. Nederland heeft ruim 36.000 huizen met een Joods oorlogsverleden, we zijn nog lang niet klaar.” Het is duidelijk: Citroen gaat niet stilzitten. “Ik ben niet iemand die met vervroegd pensioen gaat. Want uiteindelijk, *end of the day*, gaat het om met hart en ziel doen wat je doet, zolang je kunt.”

> Meer informatie over Open Joodse Huizen: www.openjoodsehuizen.nl.